

СТРУКТУРА І ЗМІСТ СОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ-АГРАРІЇВ

У статті з'ясовано структуру та розкрито зміст соціокультурної компетентності майбутнього фахівця; схарактеризовано її найважливіші компоненти. У структурі соціокультурної компетентності виокремлено такі компоненти як когнітивний, мотиваційно-ціннісний, комунікативний, діяльнісно-поведінковий та особистісний. Також виокремлено головні елементи іншомовної культури як засобу формування соціокультурної компетентності.

Ключові слова: *соціокультурна компетентність, іншомовна культура, міжкультурне спілкування, соціалізація особистості, майбутні фахівці-аграрії.*

Фоменко Т.Н. Структура и содержание социокультурной компетентности будущих специалистов-аграриев.

В статье определена структура и раскрыто содержание социокультурной компетентности будущего специалиста; охарактеризованы ее важнейшие компоненты. В структуре социокультурной компетентности выделены такие компоненты как когнитивный, мотивационно-ценностный, коммуникативный, деятельностно-поведенческий и личностный. Также выделены основные элементы иноязычной культуры как способа формирования социокультурной компетентности.

Ключевые слова: *социокультурная компетентность, иноязычная культура, межкультурное общение, социализация личности, будущие специалисты-аграрии.*

Fomenko T.M. Structure and content of sociocultural competence of future agrarians.

The research deals with the structure and content of sociocultural competence of future specialists. The components of sociocultural competence are characterized. Within the sociocultural competence structure the following components such as cognitive, motivational and value, communicative, activity-behavioral and personal are distinguished. The main elements of foreign language culture are also brought into light.

Keywords: *sociocultural competence, foreign language culture, intercultural communication, person's socialization, future agrarians.*

Постановка проблеми. Євроінтеграція України, стрімкий розвиток міжнародних зв'язків в економічній, науково-технічній, аграрній, освітній та інших сферах вимагають підготовки нового типу випускника ВНЗ. На сучасному етапі розвитку держава потребує компетентних, мобільних та конкурентоспроможних фахівців, щоб ефективно функціонувати у полікультурному просторі, використовуючи рідну та іноземну мови як засіб комунікації з представниками різних культур та народів.

Професійна підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі ґрунтується на компетентнісному підході, що передбачає оволодіння студентами ключовими компетентностями, до складу яких входять вміння застосовувати знання у життєвих ситуаціях, особистісний розвиток, здатність адаптуватись тощо.

Спираючись на дослідження компетентностей, проаналізованих вченим Е.Ф.Зеєром [4], до ключових (базових), тобто надпредметних, міждисциплінарних, багатофункціональних компетентностей ми

відносимо соціокультурну компетентність. Особистісний розвиток людини, готової до міжкультурного спілкування, до успішної участі в діалозі культур, не можливий без соціокультурних знань, умінь та навичок.

Актуальність проблеми формування соціокультурної компетентності у студентів-аграріїв зумовлена сучасними вимогами ринку праці аграрного сектору до майбутніх фахівців, які повинні володіти не лише необхідними знаннями, вміннями та навичками для здійснення професійної діяльності з розвитку та вдосконалення сільськогосподарської промисловості, але й бути здатними до збереження і примноження культурних, етичних і наукових цінностей суспільства, до прояву активної громадянської позиції; вміти вести конструктивний діалог із представниками інших культур – носіями інших цінностей та іншого світосприйняття.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Питання формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців розглядають Н.Г.Білоцерківська (майбутні вчителі) [1], О.А.Жежера (курсанти вищих військових навчальних закладів) [2], І.А.Закір'янова (майбутні вчителі) [3], О.В.Квасник (майбутні фахівці інженерно-технічного напрямку) [5], І.М. Кушнір (іноземні студенти-нефілологи) [6], П.В.Сулейманова (студенти багатонаціонального регіону) [12], І.В.Углікова (студенти університету класичного типу) [13], С.О.Шехавцова (майбутні вчителі) [15] та інші.

Окремі аспекти підготовки студентів аграрних ВНЗ висвітлені в дослідженнях І.В.Ляшенко (формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм) [7], Ю.О.Ніколаєнко (підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі) [9] та ін.

Проте питання формування соціокультурної компетентності майбутніх фахівців-аграріїв, її структура та зміст не були до цього часу предметом окремого дослідження.

Мета статті – визначити структуру та зміст соціокультурної компетентності майбутніх фахівців-аграріїв.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз наукових досліджень та публікацій свідчить про те, що явище соціокультурної компетентності було в центрі уваги багатьох науковців. Але наразі існують різні підходи до визначення поняття соціокультурної компетентності, яка трактується дослідниками як:

- складова соціально-професійної компетентності майбутнього спеціаліста, яка визначає ціннісні орієнтації індивіда [2];
- інтегративна особистісно-професійна якість, що забезпечує ефективну взаємодію з оточуючими, спрямовану на створення умов для успішного входження в полікультурний соціум [5, с.112];
- комплексна якісна характеристика міжкультурної мовної особистості студентів [6];
- готовність партнерів з комунікації до ведення діалогу на основі знання рідної культури та культури партнера [11, с.129];
- здатність особистості до самовизначення та знаходження змістовних компромісів в умовах міжкультурного діалогу [13, с.110].

У нашому розумінні соціокультурна компетентність майбутнього фахівця – це якісна характеристика особистості, що формується на основі сукупності набутих знань соціальних та культурних сфер життя, ціннісних орієнтацій; здатність та готовність до міжкультурного спілкування з носіями інших мов та культур.

Зазначимо, що поняття соціокультурної компетентності більшістю дослідниками асоціюється з якісною характеристикою особистості фахівця. Автори підкреслюють важливість таких якостей особистості в структурі соціокультурної компетентності як емпатія, толерантність, тактовність, здатність до рефлексії [1, с.8]; відкритість та терпимість [11, с.135] тощо. Соціокультурну компетентність також пов'язують із розвитком особистості, самореалізацією її в суспільстві [3, с.9].

Важливим для соціокультурної компетентності є професійне спілкування в іншомовному середовищі. Дослідниця Ю.О.Ніколаєнко

розробила модель підготовки студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі, особливість якої зумовлена комунікативною спрямованістю кожного елементу та використанням модульної інтерактивної технології. Слід підкреслити, що формування зазначеної готовності ґрунтується на принципах, що відображають специфіку професійної взаємодії в іншомовному середовищі. Можна виокремити такі принципи:

- принцип професійної спрямованості навчальної діяльності студентів (процес підготовки має бути організований як моделювання комунікативних ситуацій, які максимально наближені до реального професійного спілкування аграріїв);

- принцип міжпредметних зв'язків іноземної мови зі спеціальними дисциплінами, який передбачає отримання знань зі своєї майбутньої спеціальності та оволодіння уміннями і навичками іншомовного спілкування для здійснення майбутньої професійної діяльності;

- принцип культурологічності, який передбачає не лише ознайомлення із іншомовною культурою (оволодіння соціокультурними знаннями), але й через відповідну систему вправ – формування умінь і навичок стандартизованої комунікативної поведінки, яка є характерною для професійної взаємодії в тих країнах, мова яких вивчається [9, с.97 – 99].

У зв'язку з інтеграцією системи вищої освіти України в європейський та світовий освітній та науковий простір, стає актуальною академічна мобільність студентів аграрних ВНЗ, яка надає їм можливість отримати сучасні знання у вищих навчальних закладах США, Канади, Австралії, Данії, Швеції, Норвегії, Німеччини, Польщі та ін. Практичні вміння та навички соціокультурної компетентності у майбутніх фахівців-аграріїв можуть бути сформовані під час проходження практики чи стажування на провідних світових сільськогосподарських підприємствах та фермах.

Проходження закордонної практики та стажування сприяють:

- закріпленню теоретичних знань студентів та вивченню практичного досвіду ведення сільського господарства в країнах з розвиненим аграрним сектором економіки;
- отриманню досвіду роботи із передовими технологіями;
- вдосконаленню рівня володіння іноземною мовою, покращенню комунікативних навичок;
- знайомству з іншомовною культурою;
- розширенню світогляду.

Як зазначає дослідниця І.В.Ляшенко, важливою педагогічною умовою формування готовності майбутніх аграріїв до реалізації міжнародної діяльності є розвиток соціокультурних знань і вмінь. На її думку, студенти, які беруть участь в інтеграційних процесах, повинні мати не лише мовну підготовку, але й володіти знаннями культури інших країн, зокрема суспільними нормами, достатніми соціокультурними фоновими знаннями, вміти пристосовуватися до нового середовища тощо.

Для покращення психологічної адаптації в іншомовному середовищі дослідниця пропонує в процесі підготовки студентів-аграріїв застосовувати різні види соціопсихологічних тренінгів особистісного зростання: аутотренінг, тренінг ділового спілкування, тренінг-діалог тощо. Розвиток у студентів-аграріїв якостей, що сприяють позитивному вирішенню конфліктних ситуацій, навичок співпраці, поваги до інших та емпатії, допоможе у майбутньому бути конкурентоспроможними учасниками міжнародних фахових програм [7].

На наш погляд, в основі явища соціокультурної компетентності, як і в основі розвитку особистості, лежать два взаємопов'язані та взаємозумовлені аспекти – соціальний та культурний.

Проаналізуємо їх детальніше. Соціальний (від лат. *socialis* – товариський, громадський) зумовлений контактами індивіду із соціумом та впливом навколишнього середовища на загальний розвиток людини;

базується на знаннях конкретних соціальних умов спілкування, оволодіння якими забезпечує успішну комунікацію із представниками інших країн, дозволяє впевнено почуватися в іншомовному соціокультурному середовищі. У соціальній педагогіці термін «соціалізація» визначається як формування соціальної ролі особистості в умовах набуття досвіду соціальної взаємодії та засвоєння соціальних цінностей.

Цінності посідають важливе місце в загальній структурі особистості, оскільки сприяють визначенню її життєвих пріоритетів, що, в свою чергу, впливає на соціальні уявлення та соціальну поведінку особистості. Від рівня засвоєння та оволодіння ціннісними орієнтаціями залежить якість професійної підготовки майбутніх фахівців.

Привертають увагу професійні та особистісні цінності майбутніх фахівців аграрної галузі, які в своїй роботі окреслила О.В.Полозенко: цінності професійної самореалізації, самопізнання та самоствердження; цінність позитивного ставлення до оточення; цінність морально-етичних принципів. Дослідниця наголошує на тому, що цінності визначають змістовий бік спрямованості особистості й є підґрунтям її ставлення до навколишнього середовища, до інших людей, до самої себе і слугують основою її світогляду та ядром життєвої активності, що визначає концепцію життя людини [10, с.210 – 211].

Важливим аспектом соціалізації особистості вважається процес набуття нею професійно значущих якостей. Відповідно до професіограми, фахівці-аграрії є представниками професій типу «людина – природа», «людина – техніка», «людина – людина». Однак останнім часом спостерігається відхід від традиційної належності професій аграрної сфери «людина – природа» у зв'язку з тим, що спрямованість діяльності багатьох фахівців аграрного сектора змінюється, частково наближаючись до динамічної системи «людина – людина».

Таким чином, з-поміж професійно-особистісних якостей, необхідних для успішної діяльності та розвитку особистості аграрія, можна

виокремити спільні ознаки: мобільність, здатність приймати адекватні рішення, витривалість, спостережливість, емпатія та толерантність, здатність пристосовуватись до нових умов.

Інший аспект соціокультурної компетентності – культурний – передбачає систему уявлень про національні традиції, звичаї та культурні цінності носіїв мови. Засвоєння культурних цінностей є важливою умовою соціалізації особистості, входження індивіду в соціальне середовище та формування людини як соціальної особистості.

Особливе значення має іншомовна культура. Сучасна концепція іншомовної культури ґрунтується на інтегрованому навчанні мови та культури країни, мова якої вивчається, на діалозі рідної та іноземної культур. Серед компонентів іншомовної культури виокремлюють такі елементи:

- традиції, звичаї, обряди;
- традиційно-побутову культуру;
- повсякденну поведінку (звички представників певної культури, зведені в норми поведінки);
- «національні картини світу», які відображають специфіку сприйняття оточуючого світу, національні особливості мислення представників тієї чи іншої культури;
- художню культуру, яка відображає культурні традиції того чи іншого етносу.

Визначаючи іншомовну культуру як невід’ємний компонент змісту навчання, Р.П. Мільруд стверджує, що оволодіння іншомовною культурою передбачає не тільки засвоєння культурологічних знань, але й формування здатності та готовності до розуміння ментальності носіїв іноземної мови, а також національних особливостей [8, с.17].

Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати, що соціокультурну компетентність доцільно розглядати як важливий фактор соціалізації та інкультурації (пізнання та засвоєння іншомовної культури),

які забезпечують адекватну соціокультурну поведінку та сприяють взаєморозумінню між представниками різних культур в умовах полікультурної комунікації.

Аналізуючи структуру соціокультурної компетентності як складного багатоаспектного утворення, дослідники виокремлюють такі компоненти:

- когнітивний / гносеологічний (Н.Г.Білоцерківська, О.А.Жежера, О.В.Квасник, І.М.Кушнір, П.В.Сулейманова, І.В.Углікова) – передбачає наявність соціокультурних знань;

- ціннісний / аксіологічний (О.А.Жежера, І.М.Кушнір, П.В.Сулейманова, І.В.Углікова) – характеризується розвитком морально-етичних та емоційно-ціннісних проявів особистості;

- діяльнісний (Н.Г.Білоцерківська, О.В.Квасник, І.М.Кушнір, П.В.Сулейманова, І.В.Углікова) – передбачає формування соціокультурних вмінь та навичок щодо адекватної поведінки в полікультурному суспільстві;

- особистісний (Н.Г.Білоцерківська, О.В.Квасник) – проявляється у формуванні особистісно-професійних і соціокультурних якостей та здібностей фахівця, необхідних для успішної реалізації в системі соціокультурних взаємодій.

Важливим компонентом, на думку І.В.Углікової, слід вважати ціннісно-орієнтаційний, оскільки розвиток, тобто зміни особистості, охоплюють не стільки сукупність знань, а ціннісні орієнтації, до складу яких дослідниця відносить такі групи цінностей: соціальної взаємодії, самореалізації, загальнолюдські. Наявність певної системи цінностей особистості – необхідна психологічна умова для формування особистісного та професійного самовизначення [14].

І.А. Закір'янова розглядає структуру соціокультурної компетентності в єдності двох її складових: внутрішньої та зовнішньої. Під внутрішнім компонентом автор розуміє зрілість особистості, її готовність до прояву соціокультурної компетентності, тобто здатність робити адекватний вибір,

будувати стосунки з партнерами по взаємодії. Зовнішній, або інструментально-операційний компонент, на думку вченої, передбачає навички організації такої діяльності та спілкування, в яких здійснюється дієва реалізація внутрішньоособистісної готовності [3, с.10].

Інші дослідники вбачають структуру соціокультурної компетентності у сукупності компетенцій (О.П.Садохін, С.О.Шехавцова та ін.). Як зазначає О.П.Садохін, важливим компонентом є міжкультурна компетенція, яка передбачає наявність знань, умінь та навичок, необхідних для досягнення взаєморозуміння та успішної міжкультурної комунікації [11, с.126].

У нашому дослідженні ми розглядаємо соціокультурну компетентність у єдності когнітивного, мотиваційно-ціннісного, комунікативного, діяльнісно-поведінкового та особистісного компонентів.

Когнітивний компонент містить комплекс знань про культурно-історичну спадщину рідної країни та пізнання цінностей культури іншомовної країни; знання про соціальні норми та певні стереотипи поведінки носіїв мови; знання про особливості національного менталітету; засоби застосування цих знань на основі актуалізації.

Мотиваційно-ціннісний компонент – мотиви, які спонукають людину до організації діяльності; мотивація до взаємодії; переконання та принципи, якими особистість оперує в процесі спілкування та в поведінці; ціннісні орієнтації; здатність до саморозвитку, культурне самовизначення; готовність до прояву власної ідентичності.

Комунікативний компонент передбачає наявність знань, вмінь та навичок щодо правил міжкультурного спілкування: знання іноземного мовленнєвого етикету; вміння дотримуватись правил ввічливої мовленнєвої поведінки; здатність адекватно застосовувати вербальні та невербальні засоби в процесі спілкування; здатність переконувати свого співрозмовника та відстоювати власний погляд.

Діяльнісно-поведінковий компонент характеризується направленістю на розвиток соціокультурних вмінь та навичок: оволодіння технологією пошуку, аналізу, узагальнення та застосування соціокультурної інформації на практиці; вміння виокремлювати загальне та специфічне в культурі рідної країни та країни носія мови; вміння виокремлювати культурні цінності через спостереження за носіями інших культур і взаємодію з ними; самостійність та творча активність у соціокультурній діяльності; вміння будувати свою поведінку відповідно до мовленнєвих та немовленнєвих норм; здатність до співпраці та соціальної взаємодії із представниками інших мов та культур; досвід спілкування у полікультурному суспільстві. Ми поділяємо позицію О.А.Жежери про те, що успіх розвитку компетентності залежить від мотивованої, цілеспрямованої, скоординованої діяльності [2].

Особистісний компонент передбачає формування соціокультурних та професійно значущих якостей та здібностей особистості (мобільність, здатність приймати адекватні рішення, витривалість, спостережливість, емпатія та толерантність, здатність пристосовуватись до нових умов).

Таким чином, сформована соціокультурна компетентність у майбутнього фахівця-аграрія передбачає засвоєння особистістю системи національних та загальнокультурних цінностей, толерантне ставлення до культурних цінностей інших народів, прояв поваги до культурних надбань рідної країни, позитивне ставлення до партнерів із комунікації, а також усвідомлення своєї національної значущості.

Висновки. Отже, щоб ефективно функціонувати в полікультурному просторі та бути конкурентоспроможними на ринку праці, майбутні фахівці-аграрії повинні володіти не лише знаннями, вміннями та навичками, необхідними для здійснення професійної діяльності з розвитку та вдосконалення аграрної галузі, але й бути здатними до соціокультурної комунікації; вміти вести діалог з представниками інших культур – носіями

інших цінностей та іншого світосприйняття; бути толерантними до інших народів; мати здатність до саморозвитку та культурного самовизначення.

Проведене дослідження не вичерпує зазначену проблему. Перспективи подальших досліджень полягають у визначенні моделі формування соціокультурної компетентності у майбутніх фахівців-аграріїв.

ЛІТЕРАТУРА

1. Білоцерківська Н.Г. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Н. Г. Білоцерківська. – Х., 2009. – 20 с.
2. Жежера Е.А. Социокультурная компетентность будущего специалиста: от сущности к технологии формирования [Электронный ресурс] / Е.А.Жежера // – Режим доступа: www.sworld.com.ua/konfer30/894.pdf.
3. Закір'янова І.А. Формування соціокультурної компетентності у майбутніх вчителів іноземної мови в процесі професійної підготовки: автореф. дис... канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / І.А. Закір'янова. – К., 2006. – 22 с.
4. Зеер Э.Ф. Компетентностный подход к образованию / Э.Ф.Зеер // Образование и наука. – 2005. – №3. – С.27 – 40.
5. Квасник О.В. Теоретичні засади формування соціокультурної компетентності у студентів ВТНЗ у процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін / О.В.Квасник // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти : зб. наук. праць / за ред. Л.Л.Товажнянського, О.Г.Романовського – Х.: НТУ «ХП», 2010. – Вип. 27 (31). – Ч.2. – С.107 – 114.
6. Кушнір І.М. Формування соціокультурної компетентності іноземних студентів у процесі навчання російської мови: автореф. дис... канд. пед.

наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (російська мова)»
І.М.Кушнір. – Херсон, 2012. – 23 с.

7. Ляшенко І.В. Апробація психологічного компонента спеціального курсу підготовки майбутніх аграріїв до реалізації міжнародних фахових програм [Електронний ресурс] / І.В. Ляшенко // Народна освіта. – 2009. – Вип. 1(7).
– Режим доступу до журн.: http://narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/7/statti/3lyashenko.htm.

8. Мильруд Р. П. Порог ментальности российских и английских студентов при соприкосновении культур / Р. П. Мильруд // Иностранные языки в школе. – 1997. – №4. – С. 17–22.

9. Ніколаєнко Ю.О. Підготовка студентів аграрних спеціальностей до професійного спілкування в іншомовному середовищі: дис. ... канд. пед. наук:13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю.О. Ніколаєнко. – Полтава, 2009. – 260 с.

10. Полозенко О.В. Психологічна підготовка майбутніх фахівців аграрної галузі на засадах професіографічного й аксіологічного підходів / О.В.Полозенко // Наукові записки НДУ ім.М.Гоголя. Сер.: Психолого-педагогічні науки. – 2013. – №1. – С.207 – 212.

11. Садохин А. П. Межкультурная компетентность: понятие, структура, пути формирования / А. П. Садохин // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2007. – №1. – С. 125–139.

12. Сулейманова П.В. Национально-культурные центры как средство формирования социокультурной компетентности студентов [Электронный ресурс] / П.В.Сулейманова // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – №6. – Режим доступа: www.science-education.ru/113-11137.

13. Угликова И.В. Социокультурная компетентность как ключевая компетентность выпускника классического университета / И.В.Угликова, Е.И.Снопкова // Романовские чтения – 7: сборник статей Международной научной конференции, Могилев, 26 ноября 2010 г. / МГУ

им.А.А.Кулешова; под общ. ред. А.А.Воробьева. – Могилев, 2011. – С.110 – 111.

14. Угликова И.В. Ценностно-ориентационный компонент социокультурной компетентности студентов / И.В.Угликова // Личность – Слово – Социум: Материалы 8-ой Международной научно-практической конференции, Минск, 28 – 29 апреля 2008 г.: в 2 ч. / Ин-т современных знаний им.А.М.Широкова.– Минск, 2008. – Ч.1. – С.62 – 65.

15. Шехавцова С.О. Формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів іноземної мови у позанавчальній діяльності університету: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С.О.Шехавцова. – Луганськ, 2009. – 20 с.